

KARMEL MENDIA ETA KARMELDARRAK ERREGELARREN 8. MENDEAN

Sarrera

Karmeldarren erregelaren laugarren mendeurrena (1206-1214) ospatzean, egokitzen jo dugu gertakari honi lan bat eskaintzea, gure begiak Karmeldarren mugimendua sortu zen mendirantz, hau da, *Karmel* (Palestina) mendirantz jarriz. Ordenak talde-bizitza mota hau sortu zen tokitik hartu zuen izena: *Karmel* – Karmeldarrak. Eta aldizkari honek ere izen hori du: *KARMEL*.



Haifa. Karmel Mendiko tontorra itsasaldetik begiratuta.

Karmel Mendiak hainbat gertakari historiko, bibliko, espiritual, ... dakarzkigu gogora. Baina mendi hau bereziki Elias profetari loturik ageri zaigu. Ibilbide historiko hori luzea dugu bai denboran bai geografian: egin-eginean ere, milaka eta milaka urte eta bide luzea Palestinatik Euskal Herrira.

Hori horrela, gure lan honetako asmoa ez da *Karmel* Mendiaren eta Karmeldarren erregelaren adiera sakonki aztertzea, ikuspegi eta informazio orokorra eskaintzea baino. Hain zuzen ere, XII-XIII. mendeetan ermitauen eta zenobiten bizimodua, behar zituen aldaketak izan ondoren, Europara, eta bide batez Euskal Herrira, ekartzeko bide izan zen egoera geografikoa eta historikoa azaltzea.

1) Karmel Mendia Biblian... (Elias profeta)

Karmel Mendia 40 bat pasartetan ageri da Biblian. Horrela, esaterako, *Kanturik ederrena* deritzan liburuan, maitearen edertasuna goraipatzean honako hau dio: “*zure burua tente*



Karmel Mendia: Mediterraneoko landaredi tipikoa mendebaleko isurialdearen gainaldean.



Karmel Mendiko loreak.

Karmel bezala (7,7 kant.). Biblian *Karmel* Mendia edertasunaren eta oparotasunaren sinbolotzat hartzen da; Isaias ere *Karmel* Mendiaren edertasunari buruz mintzo da: “*Karmel Mendia eta Xaron lautada bezain eder*” (Is. 35,2).

Gailurrak 552 metroko altuera du. *Karmel* hitzak Jainkoaren mahastia edo baratza esan nahi du, baina, era berean,

bertako zuhaitz eta zuhaixkek osotzen duten landaredia aditzera emanez.

Mendi horretan ur gutxi izan ohi da; ondorioz udak nahikoa lehorrak izaten ditu eta neguak ugaritasunez jantziak... *Karmel* Mendia (Mediterraneo ertzean, Haifa-ko hegoaldean hasi eta luzeran 25 km. inguru ditu) zenbait sasijainkori (Baal, Zeus, Jupiter, etc.) eta, batez ere, Israeldarren Jainkoari, *Jabweh*-i, eskainitako mendia zen.

Biblian Elias profetaren egintza harrigarri bat jasotzen da bertan; egin-eginean ere, *Karmel* mendiko sakrifizioa. Bertan *Jabweh*, benetako Jainkoaren ahala agertuko da idoloen ezina agerian utziz (1 Erreg., 18); geroago mendi honi Elias jaunaren mendia ere deitzen zioten. Profeta honek (K. a. IV. mende-koa), Jainko biziaren sinesmenean gori-gori eginda zela, Israel herriak galtzeko zorian zuen egiazko Jainkoaren kultua defendatu zuen, su eta ke... Jainkoaren presentzia biziaren lekuko bilakatu zen, hainbat jazarpen jasan izan zituen arren. Profeta honen bizitza osoa beraren berba hauetan laburbil daiteke: “*Jauna, Jainko abalguztiduna, zureganako maiteminak erretzen nau*”. (1 Erreg. 19,10.14); esaldi hori jaso zuten karmeldarren ezkutuan, erlijioso bizitza bizitzeko bide nagusiaren nondik norakoak aditzera eman nahirik, hots, erlijioso bakoitzaren bizitzako eskaintza nahiz maite duen *Jabweh* (“*nik erakutsiko dizut nor naizen*”), Jainko pertsonal, bizi eta maitekorren presentzia bizi beharra aditzera emanez.

Hala ere, Eliasek *Karmel* Mendian izandako garaipenak ez zituen guztiz sustraietatik atera Israelen sakon errotuta jarraitzen zuten idolatria-ohiturak; Eliasek ihes egin behar izan zuen... Hala ere, profeten presentziak iraun egingo zuen Israelen, Jainkoarekin zuen hitzarmenenaganako fidelotasun-mezua zabalduz. Eta, egin-eginean ere profeten mezu horri eutsiko ziona Eliasek bere ondorengo aukeratu zuen Eliseo izango zen (1 Erreg. 19, 19-21; 2 Erreg. 2, 1-18). Eliseo profeta, oster, jarraitzailez inguratuta ageri zaigu.

Hori horrela, ulertzekoa da, batetik, *Karmel* Mendiak, mendi sakratuak, mendez mende espirituzko zirrara aparta sortu izatea, eta, bestetik, Elizako Gurasoek (Atanasio, Jeronimo, Kasiano, eta abarrek.) Elias monasterio-bizitzaren eredutzat eta *Karmel* mendia leku santutzat jotzea; logikoa da, bada, mendeetan zehar bertan profeten jarraitzaileak izatea.



Haifa. Stella Maris monasterioa; museoa. K. o.ko II-III. mendeetako oroitzapena; *Karmel* Mendian egindako indusketa arkeologikoetan jasotakoa. Idazkia Zeus *Carmelus* jainkoaren goraitzamen bat da.

2) Historia eta arkeologia alorreko datu batzuk: erlijiotasuna

Elias eta Eliseo profetek *Jahweb*, Moisesen Jainko eta esklaboen askatzaile zenarenganako egiazko sinesmenaren alde ahalegin handiak egin zituzten arren, ez zen guztiz desagertu idoloen kultura.

Horrelako leku berezietariko bat kristauak “Eliasen koba” deitutakoa dugu; izen honetan du jatorria hebrearrek “*Ma’arat Elyahu*” deituak; mahometarrek “*Khader*” (Berdea) deitzen diote; izen horrek zerbait misteriotsua edo mitikoa dakar gogorra... Koba horren barrunbean hainbat inskripzio aurkitu ziren;

batzuk barrunbeko jainkoari eginiko otoi-tzak dira; hau da, he-leniarren eta erromatarren garaiko kultu paganoa adierazten dutenak. Halakoen artean aurkikuntza interesgarria izan zen *He-piopoliseko Jupiter Karmel* jainkoari eskainitako ex-voto batean aurkitutako idazkia.

IV-VII. mendeetan zehar Palestinan izandako monasterioen mugimenduaren barruan monje bizantziarrak finkatu ziren batez ere. Hain zuzen ere, *Karmel* mendian bi monasterio eraiki zituzten: bata, Eliasen koban eta, bestea, tontorraren gainaldean, seguruenik Santa Marina (Margarita) deitua. Horrela, bi monasterio bata bestearengandik hain hurbil izateak, behar bada, kultu paganoak ordezkatu nahia edo adierazten du. Hala ere, Kosroe II. persiarrak 614an eginiko inbasioaren ondorioz hondatuak izan ziren monasterio horiek. Bada *Karmel* mendian izandako monasterioen testigantzarik. Bertako indusketek monasterio baten presentzia (570) egiaztatzen digute: VI. mendeko erromes batek ere horren berri jaso



Israel. Wadi Fara. Lur Santuan monasterio bizitza hasi zuenetako San Kariton-en "laura".



Karmel Mendiko lurmuturra, Haifako badiako begoaldeko muga. Karmeldarren Stella Maris komentuarien multzo arkitektonikoaren ikuspegia.

zuen. Beste monasterioarenak, Eliasen kobakoaren aztarna arkeologikoak, berandukoak, Justiniano enperadorearen agintaldia baino geroagoak dira. VI. mendean, toki horretatik oso hurbil, *wadi 'ain es-Siah* deritzan haranean Eliseoren monasterioa izan zen, bertan aurkitu baitira bizantziarren garaiko antzinako ermitauren kolonia baten aztarnak.

3) XII. mendean: ermitauak

Lehen gurutzadan, 109an, Jerusalem hartu zuten, Jerusalemgo erresuma latinoa eraikiz. Palestinan eta Sirian zehar antolakuntza militarrek sortu zituzten lurraldeak babesteko. Era berean, Palestinara eraman ziren mendebaldeko bizitza erlijiosoa-
ren araberrakako moldeak. Esate baterako, *Karmel* mendiaren

hasieran kokatuta dagoen *Haifa*, gurutzatuen politika-haritik sortutako jaurreria izan zen XII-XIII. mendeetako aldirik handienez.

Dagoeneko baziren XII. mendearen erdialdean Eliasen koba (*Khader*) ermitau greziarrak; mendiaren gainaldean ermitauek beste kokaleku bat zegoen. Alabaina, 1187an Saladino musulmanak garaipen handia lortu zuen *Hattin*-en, Palestinako lurraldea latinoei kenduz. Gertakari honek eskualdeko ermitauek eta zenobiten bizimodua ia osorik desagertzea ekarri zuen; horietariko asko iparraldeko lurretan, *Karmel* mendiko gainaldetako mendi-katean babestu ziren. Hirugarren gurutzadaren (1189-1192) latinoek Akre (*Akko*) eta itsasertz zati bat berreskuratu zituzten, baina, ez zuten Jerusalem hartzea lortu; hala eta guztiz ere, Saladinok eta “Lehoi-Bihotza” zeritzan Rikardok hitzarmena egin zuten hirirako sarbidea libre utziz. Jerusalemeko patriarka ere bere aulkiaz jabetu zen Akren...

Lehen gurutzadaren ostean Karmeldar Ordenaren etorkizunean interes handia izango zuten bi fenomeno gertatu ziren: batetik, ermitau bizitza Europako alde ugartan eta Palestinan indartzea; eta, bestetik, zenbait lekutara, batez ere Lur Santueta-ara (baita Erromara eta Santiagora) erromes joateko gogo-zaletasuna ugartzea. Eta bi ideal horiek europarrek burutu zituzten.

Gurutzaden aldi honetan zehar mendebaleko batzuk, Elias profetak sortutako zirrarak erakarrira, nonbait, ermitau egin ziren *Karmel* mendian, batez ere *Porfiria* hiriak, gaur egungo Haifa-k, bere mende zuen maldan, Eliasen iturria deritzanaren ondoan, Santa Margarita monasteriotik hurbil. Hori XII. mendearen azken hamarkadan gertatu zen.

4) Eliasen koba, karmeldarren sorlekua. Ordenaren sorrera: San Albertoren Erregela

Baina, harako ermitau laikoak bateratu eta beraien bizimodua nolabait arautu beharrek ekarri zuen Karmeldarren lehen



*Eliassen koba, antzinako edukiontzia; garai batean bilobi modura erabilia.
Profetaren estatua itsasora begira.*

agiri idatzia: San Albertoren erregela. Alberto Jerusalemeko patriarka izan zen 1206-1214. urteen artean; epe horren barruan idatzi behar izan zuen, bada, erregela. Berezko koba-geletan nahiz haraneko haitzetan zulatutakoetan bizi ziren ermitauek beren bizimodua bideratzeko erregela bat eskatu zioten Patriarkari, ordura arteko bakarkako bizimodua talde-bizitza batean finkatzeko. Eta, horrela, Patriarkak Karmeldarren Erregela¹ idatzi zuen; horren ostean kapera edo oratorio bat eraiki zuten. Benetako “Monasterioa” izango zena *wadi ‘ain es-Siah* deituriko haranean XIII. mendearen erdialdean egin ahal izan zuten (1262. urte inguruan).

¹ ASV, Reg. Vat. 21, 465v-466r. Aita Santuaren kantzelaritzarako erregistroa da. Ez da jatorriko kontserbatzen. Erregelari buruzko lanak: Carlo CICONETTI, *La regola del Carmelo. Origine, natura, significato*, Roma, 1873. *Un proyecto de vida, la Regla del Carmelo*, Madrid, 1985. Silvano GIODANO (Zuzend.), *El Carmelo en Tierra Santa desde los orígenes hasta nuestros días*, Arenzano, 1994. Elias FRIEDMAN, *El Monte Carmelo y los primeros carmelitas*, Burgos, 1989. Bede EDWARDS, *The Rule of Saint Albert*, Aylesford – Kensington, 1973. Nilo GEOGEA, *María Madre y Decoro del Carmelo. La devoción a la Virgen en el Carmelo durante los tres primeros siglos de su historia*, Burgos, 1989.

San Albertoren Erregelak garrantzi handia ematen dio Jainkoaren hitzari Karmeldarren bizimodurako oinarriko gune bihurtuz. Testu laburrean hainbat aldiz aipatzen da Biblia; testuaren iturburu ere Jainkoaren hitza da; horretan oinarritzen da eta hitz horrek inguratuta ageri da.

Testua *“Kristogan seme maite dituen B[ro]kardolri eta bonen mendean [Eliase]n iturri ondoan Karmel Mendian bizi diren gainerako eremutarrei”* zuzenduta dago. Honako hauek nabarmentzen ditu:

- Helburua: *“Jesu Kristorentzat opari izanez, Hari bihotz garbiz eta kontzientzia onez zerbitzatzuz”*.
- Etenik gabeko otoitza: *“Bego bakoitza bere gelan edo baren ondoan, gau eta egun Jaunaren legea hausnartzen eta otoitzean erne, baldin beste legezko egitekoren batean egon behar ez badu”*.
- Priorearen esanetara, *txirotasunean* biziz.
- Eguneroko jatekoa lana eginez irabaziz.
- Justizia, maitasuna eta Jainkoaren presentzia bizitzeko isiltasuna baliabideztzat hartuz.
- Honako hauek jotzen ditu espirituazko borrokarako armatzat: *“kastitatearen gerrikoa”* eta justiziaren bularrekoa, oso-osoan Jainkoa maitatzeko; *“babeskitzat fedea”* gaizkia gainditzeko; *“Espirituaren ezpata”*; Jainkoaren hitza...
- Penitentzia bideak: baraua eta haratuztea.
- Liturgia-otoitza: taldean (eta goizero meza santuan parte hartzea).
- Asteroko bileretan *“solasaldi bat elkarrekiko bizitzaz eta arimen salbamenaz”* aztertu behar zituzten.

Eta Erregela hori hitza hauekin amaitzen du: *“Idazki hone-tako orrialde urrietan ematen dizuegu bizi-araudia, horren*



Erdi Aroko komentuko sarrera. Sarrerako eskailera eta priorearen gela ikus daitezke.

arabera bizi zaitezten. Hemen aginduen gainetik inork zerbait gebi baleza, Jaunak, bera datorrenean sarituko du. Hala ere, zuburtasunez joka bedi, hura baita bertuteen neurri-emailea”.

Egiatan San Albortoren gutun honek ofizialki aitortzen du erakunde erlijiosoaren izaera. Hala ere, hainbat oztopo gainditu behar izan zituen guztiz onartua izan baino lehen.

Alberto patriarkari gonbidapena egin zion Aita Santuak 1215ean Erroman izateko zen kontzilia (Lateran-go IV.a) joateko; bertan, Elizaren erreforma, eta zehazkiago esanda, horrehemenka sortzen ari ziren talde erlijiosoen bizimodu-erak aztertutako monasterio-bizitza kanonikoen barruan sartzeko bideak ezarri nahi ziren. Ondorioz, Albertoren Erregela ere garaiko berrikuntza bat izan zitekeen, eta, bide batez, galtzeko arriskuan egon. Karmeldarren kalterako Patriarkak ezin izan zuen kontzilioan parte hartu, hil egin baitzuten 1214ko irailaren 14an prozesio batean zihoala Akreko San Joanen.

Horrela, apezpiku batzuk eragozpenak jartzen zizkien karmeldarrei ez zutelako kontzilioak agindutakoaren araberrako



Zabalaldiaren ikuspegia, mendiko iparraldeko isurialdetik bartuta.

erregela. Hori zela eta, Honorio Aita Santuarengana jo zuten zeukaten “bizimodua” onartzeko eskatzera. Aita Santuak 1226ko urtarrilaren 30ean eman zien baimena Karmeldarrei Alberto patriarkaren erregelari jarraituz bizitzeko, horrek, bide batez, onarpena zekarkielarik.

Baina, oraindik ez zutenez lehenagotik eratuta ziharduten beste monakoen Ordenen askatasunik berriro jo zuten Erromara. Gregorio IXak berretsi egin zuen erregela 1229an, bere aurreko Honorio IIIak urratutako bidetik jardunez; era berean, ondasunak izateari zegokionez, aldaketa bat ezarri zuen erregela hartan.

1231. urtearen inguruan ermitau haiek “*Karmel mendiko senideak*” deitzen ziren. Hurrengo urteetan dagoeneko bazituzten ermitau horiek monasterio txiki batzuk *Karmel* mendian ez ezik Akren eta Tiron. Egoera oso larria izan arren, Palestinan geratzen ziren ermitauak *Wadi ‘ain es-Siab* deritzan *Karmel* mendiko haranean monasterio handi bat eraiki zuten 1263an, eta Ordenaren Mariaganako espiritualtasuna aditzera emanez “*Karmel Mendiko Santa Maria*” deitu zuten; espiritualtasun hau oinarritzko zera izan zen talde-bizitzari hasiera eman ziotenetik bertatik... Musulmanek Haifa menpe hartu zutenean (1291), zenbait monasterio hondatu zituzten; “*Santa Maria*” monasterioan geratutako erlijiosoek ihes egin beharrean izan zirelarik.

5) Europara

Federiko II enperadoreak gurutzadari amaiera emanez, 1229an hamar urterako bake-hitzarmena egin zuen *Malik al-Kamen* sultanarekin. Hitzarmen hau gaizki ikusia izan zen erlijiosoen artean. Geroago eta zailagoa zen Karmeldarren egoera. 1239an porrota izan zuten gurutzatuek Gazan. Era berean, 1244an Jerusalem hartu zuten egiptoarrek. Urte horietan ermitauen egoera hain larria izanik, batzuk beraien herritara itzuli



Elizako habeartea, ekialde-mendebaldeko norabidean begiratuta.

ziren. Emigrazio hori 1230eko hamarkadan eta 1240ko lehen urteetan gertatu zen.

Horrela ageri da Inozentzio IV.aren idazki batean: “*Pagano-en jazarpenek gure seme kutun diren Karmel mendiko ermitauek, bihotzak atsekabez beterik dituztela, toki bura utzi eta itsasoz bonantz pasatzera behartu dituzte*”.

Palestinatik kanpo izan zituzten lehen eraikuntzak honako toki hauetan izan ziren: Txipren, Mesinan (Sizilia), Valencienes-en (Frantzia), Aylesford eta Hulne-n (Erresuma Batua), Les Aygalades-en (Probenza), etc.

Europar Karmeldarrek Palestinan izan zituzten arazo juridikoak aurre egin behar izan zieten, izan ere arrotzak eta ezezagunak baitziren. Inozentzio IV Aita Santuak esku hartu zuen etorri berri ziren ermitauek aldeko gomendioak eginez.

Bestalde, garai hartako egoera ongi ulertzeko, gogora ekarri behar da XIII. mendeko lehen aldean erlijio mugimendu garantzitsuak sortu zirela Europar: frantziskotar, domingotar, etab.; hau da, ebanjelioa txirotasunean eta ebanjelioetako apaltasunez predikatzen zirenen Ordena “mendikante edo eskekoak”.

Ermitauek bizimodua egiten zuten Karmeldarrek oinarritzko arazo bat izan zuten Europako giroan, eta beharrezko aldaketak egin behar izan zituzten irauteko, euren bizimodua “eskekoen” bideetara egokituz. 1247an egin zuten lehen kapitulu orokorra, Aita Santuarengana jotzea erabakiz. Horrela, Inozentzio IV Aita Santuarengana bidali zituzten Reginaldo eta Pedro fraideak Albertoren erregela egoera berrietara egokitzeko eskaria egitera; hau da, zenbait zalantza argitu eta zuzentzeko, eta erregelako laztasun batzuk arintzeko eskatzera. Erantzuna 1247ko urriaren 1ean jaso zuten *Quae honorem Conditoris* gutunaren bidez, Karmeldarren erregela, egindako aldakek erantsita, argitara emanaz. Egindako aldaketak, itxura batean, oso txikiak izan ziren arren (eraikuntzak basamortuetan ez ezik hirietan ere egin ahal izatea, jatorduak taldean egin beharra, isiltasun nagusia konpletak esatetik prima esatera bitartekoa izatea, ibiltariei eta gaixoei haratuztea arintzea, orduen otoitzean aldaketa txikiren batzuk...) aldaketa handia ekarri zieten bizimoduan.

Eta baliteke aldaketa hauen sakoneko asmoa, nahiz eta ez agertu idatzita, apostolutzan jarduteko gogoia izatea; bide horretatik dator, erregelaren egindako aldaketa hauek baino zertxobait lehenago, 1247ko uztailaren 26an emandako *Paganorum incursus* bulda argitara emana izatea.

Karmeldarrek egunetik egunera gehiago ekin zioten apostolutza-lanari, eta horretan jarduteko pribilegio batzuk lortu ere



Wadi-ko begoaldeko isurialdean zulatutako kobak; garai batean, seguruenik, ermitaueu bizilekuak izan ziren.

bai. Eragozpenak eragozpen finkatuz joan ziren. Honorio IV Aita Santuak (1285-1287), aurreko Aita Santuen jardun-bideak alde batera utziz, babesa eta laguntza eskaini zien Ordena txiki, horien artekoak zirelarik Karmeldarrak.

5) Euskal Herrira... (XIII-XIV. m.)

XIII. mendeko bigarren aldia, historian zehar izan duen zabalkunderik handiena izan zuen *Karmeldarren Ordena Eskekoak*. Mende horren amaieran 12 probintzia zituen eta 150

etxe, horien artean agertzen direla Akitaniako eta Espainiako probintziak.

a. Baiona (1250)

Ez dago otoitz eta lan babestoki honen aztarnarik; bakarrik *Rue des Carmes* kalearen izena. Karmeldarrak XIII. mendearen erdialdean ezarri ziren Baionan *Raimund de Donzac* (D'Onzac) apezpikuaren egunetan. Harresietatik kanpo, *Tarride* auzunean elizaren eraikuntza bukatzean, 1264an, Karmeldarrek eta apezpikuak (kapituluairekin) hitzarmena egin zuten.

1511n, Frantzia eta Espainiaren arteko gerra zela eta, hiria inguratua izateko arriskua zegoela ikusirik, zemaitua izan baitzen, bota egin zuten Karmeldarren eraikina Frantzisko Gyenneko gobernadorearen aginduz. Eta Gobernadore berberak, prioreak eta Karmelgo Amaren kofradiako lau kide arduradunek eskaturik, baimena eman zien Karmeldarrei 1511ko abenduaren 23an *Port-Neuf* auzoan etxea eraikitzeko. 1513. urtearen inguruan bertan 14/15 apaiz, lau/bost diakono eta hiru anaia ez-apaiz zituen.

Andre Mariaren kofradiak esku-hartze garrantzitsua izan zuen; sexu bietako erlijiosoek eta laikoek osatzen zuten, 1352ko estatutuei jarraitzen zietela. Hala ere, Baionako *Karmel* etxearen babespean baziren beste kofradia batzuk ere: Garbi-kundearena (XVII); Eskapularioarena (1637-VIII-3), hilero bigarren igandean meza izaten zuena, etab. Frantziako iraultzaren ondorioz etxea ixtean 11 erlijioso ziren.

b. Nafarroa (XIV-XIX. m.)

Espainiako lurralde barruan **Sangozako**a dugu, Hueskako-arekin batera, lehen fundazioa; Felipe III, Frantziako erregeak 1277ko apirilaren 1ean agindu zion Nafarroako gobernadoreari Karmeldarrei Sangozan bizitzeko eta eraikin bat egiteko baimena eman ziezaien.

Martin Zalba Iruñeko apezpiku iruindarrak (1377-1403) 1379eko urriaren 1ean elizbarrutira heldu zenean egin zuen lehenetarikoko egintza erregearekin Sangozan elkarrizketatzea izan zen; eta bertan Nafarroaren eta Gaztelaren arteko gerrak eka-rritako hondamenak ikusi ahal izan zituen; hainbatean deseginda zegoen Karmeldarren komentua. Hilabete batzuk lehenago, ekainaren 6an, akordio bat izan zen Karmeldarren eta Santiagoko eta San Salbadoreko bikarioen artean, komentua, beste bat eraikiz, herri barrura aldatzeko baldintzak zehaztuz.

1380ko azaroaren 20an, Klemente VII. antipapak eman zien Karmeldarrei Sangozako harresien barruan komentua eraikitze-ko behar zuten baimena. 1381eko otsailaren 25ean sinatu zen Karmeldarren eta udalaren artean aldaketa egiteko hitzarmena; eta 1388ko martxoaren 5ean aldatu ziren.

Iruñeko Karmeldar oinutsen fundazioa 1330. urtearen inguruan egin zen orduan Nafarroako errege-erreginak ziren Ev-reux-eko Felipe eta Juana jaun-andereei esker. Inozentzio VI Aita Santuak 1356ko abuztuaren 5ean eman zien baimena Kar-meldarrei zeukaten komentua utzi, eta hiriko harresi barruan beste bat eginik bertara aldatzeko; bazen, baita ere, beste arra-zoi bat, hots, gerra-mehatxupear bizi zirenez, hura egiatan gertatuz gero eraikinaren hondamena gertatzeko arriskua.

Karlos Nafarroako erregeak 1374ko ekainaren 1ean eman zuen eliza eta komentua hiri barruan eraikitze-ko baimena; hain zuzen zere, Pedro de San Martin prioreak eskatuta. Errege berberak eman zuen 1375eko otsailaren 10ean “Joan Cruzat, Erreinuko zaldun nagusiak” Karmeldarrei kendutako ondasu-nak itzultze-ko agindua ere. Tuterako komentuari fundazioa askoz ere beranduago, 1591ean, izan zen.

Aipatu beharra dago Karmelgo komentuak sarritan izaten zirela Ordenako ikastetxe, eta nabarmena izan ohi zela beraie-tan unibertsitate-bizitzaren eragina irakaskintzaren nahiz argita-ra ematen zituzten obren ondorioz.

6) Maria eta Karmel mendia

Aipatu dugu lehenago, Elizako Guraso hainbatek Elias profeta monasterio-bizitzako eredutzat jotzen zutela, eta bizimodu hori *Karmel* mendiari loturik ageri zela. Ebanjelioan ere Joan



*Siena. San Nikolasen eliza: Andre Maria Umearekin.
Tradizioaren arabera, Karmeldarrak ekarri zuten Ekialdetik.*

Bataiatzailea basamortuan bizi zen ermitau bezala ageri zaigu. Jesusek, bestalde, Elias egiatan etorria zela Joanen espirituan esan zuen.

Bazen, hala ere, gogora ekartzeko den beste zer berezi bat, Erregelari argi adierazita agertzen ez den arren: *Karmel* mendia Mariarekin izan zuen lotura. Askoz beranduago, 1324an Bartzelonan emandako konstituzioetan argi eta garbi esaten zen ermitauak *Karmel* mendian eliza bat eraiki zutela Andre Mariaren ohoretan; baita, Maria *hartu zutela* titular eta babesle izateko; eta “*Maria dohatsuaren senideak*” deitzen zirela.

Bada, bestalde, Ordenaren zabalkundea bideratzen duen gertakari bat. Alberto patriarkak erregela eman eta epe laburrera eraiki zuten elizaxo edo oratorio bat *Karmel* mendian, eta Andre Mariari (*Karmel Mendiko Andre Maria*) eskaini zioten, Karmeldarren Ordenak historian zehar izango zituen Mariarenganako deboziozko bizitza eta espiritua jaso zuelarik. Lehen oratorioa Andre Mariari eskaintzea, Jesusen Ama Mariaren aldeko aukera egitea izan zen, *Karmel* mendiko ermitauak gogoak eta buruak berari eskainita bizi nahi zutela aditzera emateko erarik ederrena. Lehen oratorioa berari eskainiz “zaindaritzat” hartu zuten. Esan bezala, horrek bizitzak berari eskainita bizitzeko gogoia adierazten zuen, hain zuzen ere, beraren antzera Jainko Aitaren borondatearen “esanetara” bizitzekoa. Gerrogo, Mariari “*Karmel Mendiko Ama*” deituko diote, aurrerantzean semeen eta amaren arteko harremanak nabarmenduz; horrela, beren espirituzko bizitzaren sortzailetzat joko dute, hainbatean Elias profeta zen bezala. Harreman estu horrek Maria Karmeldarren Ordena barruan “arrebak”, bidelagun eta erlijio-bitzakako eredutzat hartzea ekarriko zuen.

7) Teresa eta Erregela: erlijio-bizitza egiteko era berria

Santa Teresak (1515-1582) Karmeldarren erlijio-bizitza bizitzeko era berriari hasiera eman zionean (1562), “hasierako erregela” edo “lehen erregela” deitzen zenari jarraitzeko asmoz egin zuen, hots, San Eliasen eran Jainkoaren zerbitzuan, honen presentzia bizi izan zuten lehen ermitauen espiritua berrizatzeko asmoz. Egia esan, Teresak oso gutxi zekien erregelaren

ibilbide historikoari eta izan zituen gorabeherei buruz; hau da, erregelak izandako aldaketei eta aita santu desberdinek ezarritakoei buruz. Hala ere, “hasierako erregela” zen berarentzat abiapuntu, bizibide eta sinbolo.

Jesusen Teresak eta bere adiskide mina eta bidelagun izan zen Ana San Bartolomek bizitasun handienaz bizi izan zuten hasierakotzat jotzen zuten erregela, batez ere zerik garrantzitsuenean edo barruko espiritualtasunaren iturburu zenean. Egin-eginean ere, honako hau jotzen zuten erregelaren abiapuntu, helburu eta bizibide edo bizimodutzat: “*Buruak Jesukristori eskainita bizitzea*”. Eta hau sakon bizi ahal izateko estilo edo modua honako hauetan gauzatu zuten: isiltasunean, bakardadean. Hain zuzen ere, isiltasuna eta bakardadea Kristorekin bat eginda haizpeen artean bizitzeko.

Beraz, beste ezeren gainetik, lehena eta garrantzitsuena *buruak Jesukristori eskainita bizitzea* izango da; eta, horretarako, isiltasunean eta bakardadean (ermitauen bakardadean edo haizpeen arteko elkarteko bakardadean) bizitzea aukeratzen da; gainerako bertute guztiak: txirotasuna eta lana, salmo bidezko aintza, Liburu Santuen irakurketa nahiz penitentzia egintzak (bakarrekoak nahiz taldekakoak)... horretarako bide izango dira. Gehiago, oraindik, elkarte barruko solasaldiak ere (Jesusen Teresaren eta San Bartolomereren Anaren arabera) bereziki isiltasunaren edota bakardadearen zerbitzuan izango dira, guztiek aipaturiko helburu edo helmuga handia dutela: era berean bakardadean eta taldean bizitzea, hots, ahalik eta erarik onenean eta sakonenean Kristorekin eta Kristorengan bizitzea.

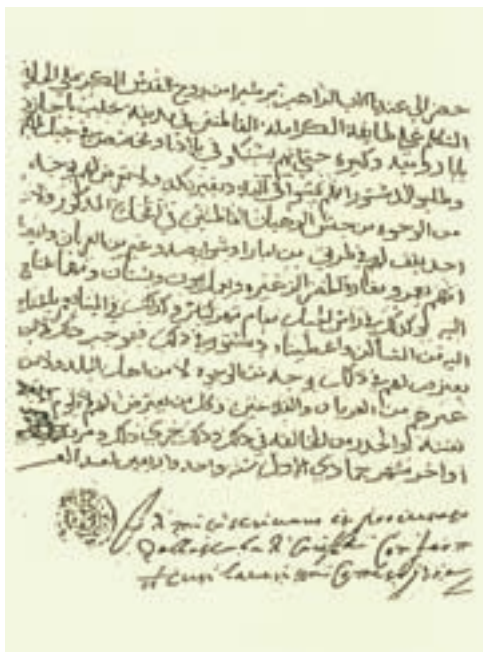
8) Aita Prospero, Karmel mendiko karmeldar bizitzaren berritzailea (1583-1653)

Sorburuetara, hau da, Karmeldarren jatorrirra itzultzeko ideia bizi-bizirik zebilen XVII. mendearen hasieratan. Jesus eta Mariaren Pablo Simon (Ravarola) Aitak, geroago Ordenako jenerala izango zenak, proiektu bat aurkeztu zion garai hartan Or-



Aita Prospero Espiritu Santuarenaren erretratua (XVII. m.)

denako jenerala zen Jainkoaren Amaren Pedro Aitari, eta honek Aita Santuari. Honek ez zuen egokitzat jo, baina, misiolaria eskatu zizkion Persiarako. Horrela, Karmeldarrak misiolari joan ziren Persia, India, Siria eta beste zenbait herrialdetara. Eta, hain zuzen ere, misiolari batek jarri zuen abian karmeldar bizitza berriro *Karmel* mendian.



Emir ahmed Turabay emirrak 1631-XI-29an Espiritu Santuaren Prospero Aitari Eliasen koban, Karmel mendiko tontor azpian kokalekua egiteko baimena ematen zion agiria.

tzara arte (1653). Berak eskuratu zuen *Karmel* mendiko jabetza; horretarako *Ahmel Tarabel* emirrarekin sinatutako agiriak 1631eko azaroaren 29ko data dauka. Berehala hartu zuen *Karmel* gaineko antzinako monasterio eta etxeen ardura; ez, baina, *wadi 'ain es-Siab*-eko aztarnena; hauek 1881ean berreskuratu zituen Ordenak.

Aita Prosperok karmeldarren etxeak eta lekuak ez ezik karmeldar bizimodua ere berreskuratu zuen Eliasen Iturriaren eta *El Khader* o Eliasen kobaren ondoan. Misiolari handia izateaz gainera, kontenplari handia ere bazen, eta *Karmel* mendian

Karmeldar misiolari handia izan zen Martin Garayzabal (Prospero Espiritu Santuarena) Errioxako Nalda-ko semea zen. Erroman, *Eskalakako Santa Maria* etxeko karmeldarren nobiziatuan sartu, eta 1608an egin zuen profesia. Bi urte egin zituen bakardade osozko bizitzan Varazze-ko bakardade-etxean. Gero, misiolari izan zen Ispahán-en (Persia/Iran) 1621-1624 artean; ondoren, Alepon (Siria) 1627-1631 artean.

1931ean *Karmel* mendian ageri zaigu, bertan biziko delarik 1633tik aurrera herio-



Karmel mendia. El-Khader kobako gaur egungo sarrera, karmeldarrek garai batean profeten eskola deitzen zutena.

bakardadeko ermitauen antzerako bizimodua antolatzen jardun izan zuen. Bizimodu hori eten egin zen musulmanek 1291ean Haifa beren menpe hartu zutenean.

Orain dela gutxi bildu eta argitaratu dira beraren idatziak²: hots, misiolari modura Ispahán-en, Alepon, eta *Karmel* men-

² Argitalpen hau orain dela gutxi hil zen Aita Victor Zubizarreta, Apozagako semeak prestatua dugu: PROSPERO DEL ESPIRITU SANTO (1583-1653), *Relaciones y Cartas*. Roma, 2006, XLVI -976 orr. (Monumenta Historica Carmeli Teresiani, 23).

dian egindako egonaldi buruzko 16 idazki, eta Ordenako misioen historiarako balio handia duten 157 gutun.

9) Joan Bautista San Alejorena (1723-1802), komentu berriaren eraikitzailea

Zentano-n, Turingo elizbarrutian jaio zen 1723an. Mondo-vi-ko komentuan sartu zen eta karmeldar anaia ez-mezakoa egin, 1747an profesatuz. 1765ean bidali zuten *Karmel* mendira. Eta hurrengo urtean ekin zion aspalditik bertan behera utzita zeuden eraikinak konpontzen. Horrela, 1767an, Pros-

pero Aitak eraikitako eraikin txikia bota eta leku berean komentu berri bat eraikitzen hasi zen; Joan Bautista anaiak hainbat bidaia egin zituen Egiptora eta Europara komentua eraikitzeko diru-laguntza bila. Baina, obra honek hainbat eragozpen izan zituen. Joan Bautista anaiak Italiara itzuli behar izan zuen 1774an, eraikina bukatu gabe utziz. Turin-era bidali zuten eta bertan hil zen 1802an. Liburu bat idatzi zuen *Karmel* mendiari buruz, lehenengo latinez (1772) eta, gero, italieraz (1780).



Joan Bautista San Alejorenaren liburuko portada.



Juan Bautista Casini Karmel mendiko komentuaren eraikuntza zuzentzen. Oibal gaineko olio-pintura; Haifako Stella Maris komentuan dago.

10) Karmeldarrak Palestinan/Israelen (XX. mendea)

Karmeldarren Ordenak, izena ematen dion *Karmel* mendian sortu zenetik, ibilbide historiko luzea egin du munduan zehar (XII-XXI), teologia-adiera berezia ere hartu izan duelarik: hots, “*Elizaren bihotzean bizirik*”, hainbat santuen esperientzia eta jakituria mistikoan gauzatu izan den espirituzko aberastasun unibertsala.



*Haifako golkoa eta Karmel Mendia airez ateratako argazkian begotik ekialderantz.
Leben planoan Stella Maris komentua.*

Lerro hauek amaitzeko karmeldarrek XX. mendean *Karmel* mendiaren inguruetan, Palestinan/Israelen, Jesusen lurraldean izan duten presentzia gogora ekarri nahi dugu laburkiro bada ere.

A) Fraide Karmeldarrak

a. “Stella Maris”

Idazlan honetako aurreko lerroetan *Karmel* mendiaren gainean den komentuari eta jasan izan dituen gertakari historikoei



Karmeldarren presentzia Lur Santuan.

buruz jardun izan dugu. Une honetan bertan den komentua *Stella Maris* (Itsasoko izarra) deitzen da; V-VI. mendeetan toki horretan izan, eta persiarrek, seguruenik 1614an, hondatu zu-

ten monasterio bizantziarra egon zen tokian kokatuta dago. 1766an hasi zen Jon Bautista komentua eraikitzen, baina amaitu gabe (eliza amaituta eta ostatu bat eginda) utzi zuen... Urte asko geroago, *Francis Stuart Lamb* ingeles karmeldarra izendatu zuten *Karmel* mendiko bikario; 1919an heldu zen bertara; une hartan soldatu ingelesek hartu zuten beraientzat komentu hura. Baina, Aita Francis karmeldarrak komentua berreskuratzea lortu zuen. Geroago, 1980. urtearen inguruan, berriztatu ziren eliza, *Karmel Mendiko Amaren* estatua, etab.

b. *Haifa-ko egoitza* (1767-1950): parrokia eta parrokia-eskola arabieraz.

c. *Haifa-ko parrokia latino* (1948-1993).

d. *El-Mubraga*, kultu-tokia; tradizioaren arabera Elias profetak Baal adoratzen zutenen aurkako erronka egin zuen tokia.



El-Mubraga elizaren fatxada, komentuaren eta lautada panoramikoaren artean kokaturik dagoena.

480 metroko altueran kokatuta dago. XII. mendean jadanik, hebrearrek benerezioa agertzen zioten Eliasi. 1858an Karmeldarrek ermitau-etxe bat eraikitzea erabaki zuten. Horrela, 1883an eraiki ziren kapera eta komentu txiki bat.

e. *Jerusalem.*

1934an hiru karmeldarrek fundazioa egin zuten dominikoen izandako etxe apal batean. Lau urte egin zituzten bertan, eta, gero, *Baka* auzo hebrearrera aldatu ziren, bertan eraiki baitzen Karmeldarren biblia-ikasketen zentroa. Gerra-garaian militarrek okupatu zuten etxea. Geroago, 1992an, etxe bat lortu zuten *Notre Dame Centre* Pontifize-Institutuaren ondoan, Aita Alfonso Gil izendatu zutelarik bertako nagusi.

B) Moja Karmeldarrak

a. *Santa Teresaren Abizpa Karmeldarrak* (Florentzia)



Haifa. Santa Teresaren karmeldar abizpak. Karmel mendiaren magalean gaur egungo eskola-eraikina, banditze-bidean.

Gurutzeko Teresa Maria beatak sortutako kongregazioa da; Santa Teresari eta beraren *Karmel* Ordenari loturiko familia; otoitzean eta apostolutzan jardun izan dute: 1907an atera ziren beraien lehen misiolariak Haifa-rantz, Pio X.ak bultzatuta eta bedeinkatuta; apostolutza Aita Karmeldarren parrokia latinoan burutzen zuten; 1923-1924an 350 ikasle izango zituen ikastetxea ireki zuten. 1972an, 700 ikasletik gora zituen.

b. *Isfiya, San Joseren Karmel* (San Joseren Karmeldarrak)

San Joseren Karmeldarrak kongregazioko lehen ahizpak (Frantzia) 1921ean kokatu ziren *Karmel* mendiaren gainaldean dagoen *Isfiya* herrian. Pertsona zahar eta gaixoak laguntzen, haurrei heziketa ematen, neskabilen eta amen lanbide-heziketan, eta antzerako gizarte zereginetan dihardute lanean.



Isfiya. San Joseren Karmeldarren etxea.

c. Jerusalemgo moja karmeldar oinutsak

Frantziako karmeldarrek sortu zuten *Gure Aita* deritzan monasterioa; Jesusen Bihotzaren Javier amak jarri zuen monasterioaren lehen harria 1875eko apirilaren 12an. Urtebete lehenago ireki zuen Jerusalemgo patriarkak *Gure Aita* santutegia. Aurelia de Bossi, *Tôur d'Auvergne*-ko printzesak eman zuen monasterioa eraikitzeko babesa eta laguntza.



Jerusalem. Pater Noster monasterioa. Klaustroa.



Belén: gaur egungo monasterioa.

d. Belengo moja karmeldar oinutsak

Jesus Gurutzatuaren Maria beata, Pau-ko profesa arabiarra izan zen Belengo *Karmel* honen animatzailea. 1875eko irailaren 11n heldu zen Belenera hamar karmeldarrek osatutako taldea, irailaren 24an izan zelarik ospez beteriko irekiera. Taldea urtebetez aldi baterako etxe horretan bizi izan zen, eta 1876ko azaroaren 21ean aldatu ziren etxe berrira. Behar zuten diru-laguntza handia *Berthe Dartigaux* andereak eman zien.

e) Nazareteko moja karmeldar oinutsak

Nazareteko *Karmel* fundazioaren animatzailea ere Jesus Gurutzatuaren Maria beata izan zen. 1878an erosi zuen partitartza-ko kantzilerrak, Erromak baimena eman ondoren, *Karmel* erai-kitzeko lurra. Belengo moja batzuk joan ziren maiatzaren 18an



Nazareth: Karmeldar oinutsen komentuko klaustro nagusia.

lekua ikustera, beraien artean zelarik Maria. Baina, hau handik laster hil zen 1878ko abuztuaren 26an. Gorabehera asko izan zituen fundazioak. Azkenean, 1910eko azaroaren 14an inauguratu zen Nazaretako *Karmel*.

f. *Karmel mendiko moja karmeldar oinutsak* (Haifa)

Zortzi karmeldar frantsesek, Jesusen Bihotzaren Maria zutela buru, jarri zuten talde-bizitza abian *Karmel* mendiko *Karmel*



Haifa. Karmeldar oinutsen monasterioa; elizaren fatxada.



Haifako golkoaren ikuspegia. Zirkuluan hasierako monasterioa.

etxean, 1892ko urtarrilaren 1ean. 1930ko hamarkadan eraikita-ko monasterioak handiegia dela ematen du.

C) Arabiar txikia: Jesus Gurutzatuaren Maria beata (Baourdy).

Karmeldar gazte hau Belengo eta Nazareteko fundazioen animatzaile bezala aipatu dugu. Haifa eta Nazaret artean koka-



*Alfovino Missori irudigilearen obra: Maria Jesus Gurutzatuarena
Bernini-ren aintzan, 1931-XI-13an.*

tzen den *Abellin* Galileako herri txikiko alaba zen. Gurasoak hiltzean Alejandriara aldatu zen osabarekin (1853). Hamahiru urte zituela uko egin zion osabak prestatu zion ezkontzari; ordutik aurrera egoera ezerosoa bizi zuen osabaren etxean. Zenbait eragozpeni aurre egin ondoren, Marseillara etorri zen bizitzera. Hiri honetan, 20 urte zituela, jadanik estigmak zituen; ez zuten onartu Agerkundearen Jose Santuaren Mirabeen komunitatean.

1867an sartu zen Pau-ko moja karmeldarren etxean. 1870an Mangalore-ko (India) *Karmel* fundaziora bidali zuten. Erlijio-profesa 1871ean egin zuen. Ezohiko hainbat fenomeno, hala nola estigmak, transberberazioak, eta antzerakoak izan zituen. Eta, aipatu dugun bezala, 1875ean Belengo *Karmel* fundazioan ageri da; eta beraren heriotza (1878-VIII-25) baino zertxobait lehenago, Nazareteko *Karmel* fundazioa sustatzen. 1981ean izendatu zuen beata Juan Paulo IIak³.

Julen Urkiza / Patxi Uribarren

³ BIOGRAFIA:

Elias FRIEDMAN, *El Monte Carmelo y los primeros Carmelitas*, Burgos, (Argitaletxea: *Monte Carmelo*) 1985; 218 or. (itzultzailea: Antonio Fortes).

Il Carmelo in Terra Santa, dalle origini ai giorni nostri, Arenzano, 1994, 224 or. (lankidetzan eginiko lana; zuzendaria: Silvano Giordano; argazkilaroa: Girolamo Salvatico).